

ZOŠLACHTENÉ PAPIERE NA KNIHÁCH Z FONDU BENEDIKTÍNSKEJ KLÁŠTORNEJ KNIŽNICE V BROUMOVĚ

LUCIA ULBRÍKOVÁ

Abstrakt: Článok sa zaoberá témou zošlachtených papierov. Vysvetľuje samotný pojem a popisuje najčastejšie sa vyskytujúce druhy zošlachtených papierov, ktoré nachádzame na historických knižných väzbách. Príspevok čerpá z diplomovej práce *Zošlachtené papiere. Ich vývoj a použitie v knihe na príkladoch z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumове*, ktorá vznikla v roku 2017. Článok obsahuje fotografie historických knižných väzieb a ukážky jednotlivých druhov papierov, ktoré pochádzajú z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumове.

Kľúčové slová: Zošlachtené papiere, máčané papiere, natierané papiere, striekané papiere, škrobové papiere, tlačené papiere, razené papiere.

ZOŠLACHTENÝ PAPIER

Zošlachtený papier je pojem označujúci papier (ručnej, alebo strojovej výroby) s povrchovou úpravou, ktorá zvyšuje jeho estetickú hodnotu a materiálovú odolnosť. Tieto papiere môžu byť zošlachtené jednostranne, alebo obojstranne.

V kníhviazačskej produkcii mali a dodnes majú využitie ako pokryvový materiál knižných väzieb a ochranných púzdier. Taktiež sa používali na tvorbu predsádok knihy. Zošlachtené papiere používané v kníhviazačských dielňach mali väčšinou povrch opatrený farebnou vrstvou, tlačeným vzorom, alebo razeným vzorom. Nebolo nezvyčajné ani použitie ušľachtilých a menej ušľachtilých kovov v podobe plátok, alebo prášku. Povrchová úprava papierov pôsobí originálne, rovnako ako chráni samotný papier pred jeho poškodením. Papiere boli často ešte dodatočne hladené, alebo lakované/voskované. Tým sa uzavrel ich povrch a zvýšila ich odolnosť voči vlhkosti i mechanickému poškodeniu.

Zošlachtený papier, používaný v kníhviazačskej tvorbe, sa mnohokrát objavuje v dostupnej literatúre pod inými názvami. Patrí k nim napríklad pojem „knihársky papier“, ktorý sa delil na „poťahový a predsádkový papier“. Ďalším používaným názvom bol „pestrý papier“ (nem. Buntpapier), „farebný papier“, či „dekoratívny papier“ (ang. decorative paper). I Tieto uvedené varianty pojmov nie sú úplne dostačujúce na pomenovanie všetkých povrchovo upravených papierov. Uvedený termín „zošlachtený papier“ (čes. zušlechtěný papír) je podľa môjho názoru výstižnejší a objektívnejší.

V rámci prieskumu fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumове (obsahuje približne 17 000 zväzkov) [1], ktorý predstavoval moju praktickú časť diplomovej práce zameranej na zošlachtené papiere, som objavila niekoľko druhov týchto papierov. Boli to napríklad tzv. máčané papiere, natierané papiere, striekané papiere, škrobové papiere, tlačené papiere, razené papiere, razené papiere s imitačným vzorom.

1 KOCMAN, J. H. (ed.). *Sborník referátů z odborného semináře k problematice umělecké knižní vazby: poř. Dům umění města Brna 1982*. Brno: Dům umění města Brna, 1982, s. 57.

JEDNOTLIVÉ DRUHY ZOŠLACHTENÝCH PAPIEROV

Máčané papiere

Názov v ďalších jazykoch: angl. marbled paper, fr. papier marbré, nem. Marmorpapier, čes. mramorovaný/mačený papír.

Technika máčaných papierov je stará viac ako dve tisícročia a jej korene nachádzame v Číne. Po Európe sa rozšírila koncom 16. a v priebehu 17. storočia² Pojem „máčaný papier“ nie je až tak rozšírený a často používaný. Oveľa známejším a rozšírenejším, v kníhviazačských či reštaurátorských kruhoch, a v spoločnosti spätej s knižnou kultúrou je názov „mramorovaný papier“. Týmto pojmom sa dodnes pomenováva pomerne veľké množstvo zošlachtených papierov, pre ktoré je tento pojem zavádzajúci a metúci. Do skupiny tzv. mramorovaných papierov bývajú zaraďované napríklad: papiere Suminagashi, papiere Ebru, papiere tragantové/gumitragantové, papiere karagénové s ich rozmanitými vzormi, olejové/benzínové papiere a taktiež škrobové papiere. Ako vidieť, pojmom „mramorovaný papier“ je nazývaná pomerne veľká skupina zošlachtených papierov, síce s podobným princípom výroby (pri škrobových papieroch je princíp úplne iný), ale s rôznym materiálovým zastúpením pre ich zhotovenie.

Použitie pojmu „máčané papiere“ vyjadruje úkon, ktorý je charakteristický pre túto skupinu papierov. Podľa môjho názoru, slovo máčaný/é oveľa presnejšie a zároveň komplexnejšie zastrešuje túto skupinu papierov. Pojem „mramorovaný papier“ nie je úplne správny pre pomenovanie celej skupiny „máčaných papierov“. Tento termín má svoje zaslúžené miesto a to pre označenie určitého výsledného vzoru. Ako v slovenčine, aj v iných jazykoch je koreňom názvu slovo „mramor“ čo presne vystihuje základný vzor techniky pripomínajúci túto horninu. „Mramorovanie“ je umelé napodobňovanie kresby brúseného mramoru.³

Princíp výroby: Spoločným menovateľom pri výrobe máčaných papierov je farba nanášaná na hladinu kvapalina a nie priamo na povrch papiera, ako je to pri natieraných, striekaných a škrobových papieroch. Hneď potom, čo sa farby rozptýlia (eventuálne po vytvorení vzoru), na hladinu sa položí papier⁴ a tým farby okamžite prilnú k jeho povrchu. Pri tomto úkone dochádza k namočeniu archu, keďže sa na pár sekúnd dostáva do styku s hladinou vody, alebo vodného roztoku. Následne sa papier zdvihne z hladiny (prípadne sa opláchnie vodou) a nechá sa vyschnúť. Každý papier zošlachtený touto technikou je svojim vzorom originálny, nie je možné vytvoriť dva úplne rovnaké exempláre [2].

Natierané papiere

Ešte skôr, než bol na európskom kontinente známy máčaný papier, boli v Nemecku v 15. storočí vyrábané jednofarebné natierané papiere.⁵ Vynálezom pohyblivých tlačiarenských liter J. Gutenbergom (okolo roku 1448) sa tlačiarenská technika vyvíjala a rozširovala. Všetky vznikajúce tlačoviny bolo potrebné ochrániť pred poškodením kým sa dostali do rúk budúceho majiteľa, kníhkupca, kníhviazača, preto boli balené aj do takto náterom zošlachtených papierov.

Natierané papiere patria z hľadiska náročnosti výroby medzi tie najjednoduchšie [3]. Papiere vynikajú svojim, viac či menej jednoliatym farebným povrchom, alebo „kovovým“ povrchom, ktorý vznikal nanosením kovového prášku s pojivom. Natierané papiere sa veľmi často využívali pri ďalších zošlachtujúcich technikách (striekaní, tlačení, razení vzorov,...). Tým došlo v podstate k dublovanému zošlachteniu.

2 KRÁL, J. – KÁŇA, P. *Umění vázat knihy*. Praha: Knihař, 2011. Základní řada odborných publikací, s. 65–66.

3 KRÁL – KÁŇA. *Umění vázat knihy*, s. 65.

4 Povrch papiera môže byť vopred opatrený náterom kamenca.

5 GRÜNEBAUM, G. *Buntpapier: Geschichte, Herstellung, Verwendung*. Köln: DuMont, c1982, s. 16.

Natierané papiere bývajú niekedy priradované k škrobovým papierom, lenže toto začlenenie nie je úplne správne. Škrobové papiere majú názov odvodený od pojiva, s ktorým je farba zmiešaná. V prípade natieraných papierov pojivom nemusel byť len škrob, mohol byť použitý napríklad kasein, glej či arabská guma.

Princíp výroby: Papiere boli natierané jednostranne, alebo obojstranne pomocou štetca, alebo šponge. Takýmto spôsobom sa v skorších dobách zošlachtenovali pergameny pre knižné väzby. Často krát bol po vyschnutí povrch jednofarebných zošlachtených papierov vyleštený, aby sa ich štruktúra uzavrela a stali sa tak odolnejšie voči mechanickému poškodeniu a vlhkosti. Ich povrch sa mohol natierať špeciálnym druhom voskového mydla, ktorý sa kefoval kefou s mäkkým vlasom do požadovaného lesku. Stará orientálna metóda hladenia pomocou hladiaceho kameňa bola používaná len zriedka, pretože bola časovo náročná a fyzicky namáhavá.⁶

Striekané papiere

Názov v ďalších jazykoch: angl. splashed paper, nem. Kiebitzpaper, Sprengpapier, Spritzpapier, čes. stříkaný papír.

Striekaný papier je ďalším druhom zošlachteného papiera, ktorý sa veľmi často vyskytuje na historických knižných väzbách [4]. V druhej polovici 16. storočia patril k najrozšírenejším a najobľúbenejším papierom, ktoré sa používali na pokryv knižných väzieb tlačovín.⁷ Papier je typický svojim vzorom, ktorý pozostáva z malých škvŕniček/bodiek nepravidelného tvaru a veľkosti, farebnosťou odlišných od podkladu, rovnomerne pokrývajúcich celú plochu papiera.

Odtieň a druh farby striekaného vzoru môže byť rôzny. Od bielej až po čiernu, od prírodného pigmentu až po syntetické farbivá. Najtypickejšie farebné prevedenie tohto typu papiera je hnedočierne. Na jeho výrobu sa využíval natieraný papier v odtieni hnedej a na celú plochu bola nastriekaná tmavohnedá až čierna farba. Papier použitý na pokryv imituje oveľa drahší a kvalitnejší materiál, čím je triesločinená useň zošlachtená striekaním, tzv. striekaná useň (stieraný vzor usne mal imitovať mramor).⁸ Toto je dôvod prečo bola v oblube spomínaná hnedočierne kombinácia.

Princíp výroby: Na výrobu striekaného papiera bolo možné použiť ručný či strojový papier, prirodzenej farebnosti, alebo papier vopred farebne upravený tzv. natieraný papier. Farebne upravený papier musel byť pred striekaním suchý, inak by sa nastriekané kvapôčky farby mohli rozpíjať. Na striekaný vzor bolo možné použiť akúkoľvek farbu v kvapalnom skupenstve. Záležalo len na tom, akú mal kníhviazač v danej dobe k dispozícii. Tými najstaršími boli minerálne pigmenty, sadze v podobe jemného prášku, pojené napríklad redším škrobom, glejom, kaseinom, ... Striekanie sa prevádzalo štetcami, kefami či metličkami (napríklad z ryžových stebiel) rôznej tvrdosti. Striekanie mohlo byť i viacfarebné, pri správnom zladení odtieňov papier pôsobí honosnejšie.

6 GRÜNEBAUM, *Buntpapier...*, s. 16.

7 TAMTIEŽ, s. 20.

8 Striekaná useň – takto zošlachtené triesločinené usne sa s obľubou používali počas celého obdobia baroka. K docieleniu tohto typu zdobenia sa používala železitá čerň (železné piliny sa varili s octom, alebo vínom a nechali sa odstáť). Ďalej sa používal síran železnatý $\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$, známy pod názvom zelená skalica alebo zelený vitrol, ktorý bol rozpustený vo vode, octe, alebo víne. Uvedené roztoky sa na triesločinenú useň nanášali štetcom, ktorá po styku s farbivom sčernela.
KRÁL – KÁŇA. *Umění vázat knihy*, s. 64.

Škrobové papiere

Názov v ďalších jazykoch: angl. paste paper, fr. papier collé, nem. Kleisterpapier, čes. škrobový papír.

Škrobové papiere sú papiere zošľachtené zafarbeným škrobom, ktoré na seba neupozorňujú len farebnosťou, ale aj rozmanitými vzormi vznikajúcimi často veľmi jednoduchým spôsobom [5]. Vo všeobecnosti ich výroba patrí k materiálovo a finančne menej náročným procesom, preto bola v histórii táto technika s obľubou využívaná najmä v kníhviazačských dielňach. Mimo toho bol s obľubou aplikovaný na vnútorné či vonkajšie steny nábytku a taktiež zdobil krabice, kazety, púzdra či zadnú stranu hracích kariet.

Tieto papiere boli dlhú dobu nazývané mramorovanými papiermi.⁹ Aj keď presné odôvodnenie použitia tohto pojmu v minulosti som neobjavila, domnievam sa, že názov bol zvolený z dôvodu podobnosti výsledného vzoru škrobového papiera (obtláčaného, tupovaného či stekaného) štruktúre mramoru.

Podľa slov Aloisa Titěru v článku *Škrobové papíry* sa tento druh papierov využíval už od 17. storočia v kníhviazačských dielňach v Taliansku, Francúzsku či Nemecku. Do Čiech sa dostal až v 18. storočí, ale ako aj v iných zemiach, bol zatlačený strojovo zošľachtenými papiermi,¹⁰ ktoré sú spojené s príchodom 19. storočia.

Princíp výroby: Na výrobu škrobových papierov je potrebný papier, škrob, farba, štetec, prípadne rôzne pomôcky k vytvoreniu zložitejšieho vzoru. Nosnou podložkou je dobre glejený papier (ručný, strojový), ktorý zabraňuje rýchlemu vsakovaniu ofarbeného škrobového mazu. Málo glejený papier bolo možné ešte pred použitím povrchovo zglejiť pomocou náteru redšieho škrobového mazu.¹¹ Formát papiera nie je tak dôležitý, ale prirodzene čím je väčší, tým dlhší čas je potrebný na tvorbu vzoru, čo ovplyvňuje konzistenciu škrobového mazu.

Ďalšou dôležitou surovinou je tepelne upravený škrob, taktiež u kníhárov nazývaný škrobový maz. Je pojivom pridanej farby, taktiež médiom pre vytvorenie vzoru, a po vyschnutí plní ochrannú funkciu samotnej papierovej podložky. Uvarený škrob sa rozdelil do viacerých misiek, pridala sa do nich farba, ktorej typ sa líšil podľa doby, v ktorej papier vznikal. Tým najstarším typom farby sú prírodné pigmenty, ďalej to mohli byť temperové farby, akvarelové farby, farby na textil, moridlá na drevo atd. Zafarbený škrob (alebo viac farebných odtieňov škrobu) sa naniesol na pripravený papier, najčastejšie širokým štetcom. Každý škrobový papier si prešiel týmto základným krokom, po ktorom na papieroch zostali charakteristické stopy štetca v podobe jemných línií. Postup sa mohol zastaviť v tejto fáze a výsledný papier nemá ustálený názov, preto by mohol byť nazývaný ako „natieraný škrobový papier“. Ďalšie vzory mohli vzniknúť tupovaním, otláčaním, ale aj viac či menej systematickým pohybom štetca po čerstvej škrobovej vrstve.

Najväčšie spektrum vzorov vznikalo pri použití ďalších pomôcok. Medzi ne mohli patriť prsty, dlane, drievka, štetce, zajačie lapky, vlastnoručne zhotovené hrebene z lepenky, z usne, lakovnícke hrebene, špachtle, pokrčený papier, drevené štočky (používané v textilnom priemysle v tzv. kartúnkach), a mnoho ďalších. Aj preto bola táto technika v minulosti tak obľúbená. Mohlo vzniknúť nespočetné množstvo vzorov. Suchá vrstva farebného škrobu je matná, avšak na knihách sa objavuje väčšinou s lesklým povrchom, preto muselo dochádzať k nejakej povrchovej úprave (voskovaniu, lakovaniu, hladeniu, valcovaniu, ...).

⁹ GRÜNEBAUM, *Buntpapier...*, s. 32.

¹⁰ *Zapomenuté knihařské dovednosti*. Praha: Pavel Káňa – vydavatelství Knihař, 2015, s. 197–198. Základní řada odborných publikací.

¹¹ LÜJERS, H. [from old catalog]. *Das Fachwissen des Buchbinders: Vorbereitungsbuch auf die Fachprüfungen im Buchbindereigewerbe*. 3. Aufl. Stuttgart: M. Hettler, 1943, s. 297.

Škrobové papiere, ktoré zažili najväčší rozmach približne pred viac ako dvomi storočiami sa stali veľmi obľúbenými pre ich jednoduchosť a krásu zároveň. V tej dobe vynikali tzv. „Herrnhutské škrobové papiere“ (nem. Herrenhuter Keisterpapier).¹² Názov je odvodený od kláštornej spoločnosti v Herrnhute,¹³ ktoré sa živilo rôznymi remeslami. Medzi ne patrilo aj zhotovovanie zošlachtených papierov v dobe od polovice 18. storočia do roku 1825. Na papiere natreté farebným škrobom vytvárali rôzne vzory práve pomocou hrebeňov, malých drevených štočkov, rolien a iných nástrojov. Herrnhutské papiere si rýchlo vytvorili dokonalý charakter. Kvalitatívne sa odlišovali od všetkých ostatných a tým boli ľahko odlišiteľné. Ich papiere neboli predávané len na trhoch, ale boli ponúkané aj vo veľkoobchodoch.¹⁴

Tlačené papiere

Tlačené papiere vynikajú svojim pravidelne opakujúcim sa vzorom, ktorý môže byť jednofarebný či viacfarebný [6]. Tento vzor vzniká otláčením zafarbeného reliéfneho vzoru formy (štočku) na pripravený papier. Zjednodušene sa jedná o grafickú techniku tlače z výšky. Vznik tohto druhu zošlachtených papierov je ovplyvnený z viacerých smerov a remeselných odvetví, tým pádom nie je úplne jednoduché určiť pôvod tejto techniky. Je možné, že je ovplyvnená tapisériou, tapetami či tlačou na textil.

Tapisériu môžeme považovať za predchodcov tapiet. Sú to ručne tkané umelecká diela, ktoré vznikali za účelom zavesenia na stenu, tzv. závesné textilné obrazy. Najstaršie vyobrazenie výroby tapisérií pochádza zo starovekého Egypta z doby 2000 rokov pred našim letopočtom. V 17. storočí sa začali objavovať usňové tapety, ich vynález je pripisovaný Španielom. Odtiaľ sa rozšírilo umenie výroby usňových tapiet do Francúzska, Holandska a Anglicka. Neskôr sa začali objavovať dnes najznámejšie papierové tapety. V Európe začalo s výrobou týchto tapiet Anglicko, kde bola v roku 1746 postavená prvá továreň na tapety. Vo Francúzsku sa datuje táto výroba od roku 1780.¹⁵ Ak by sme sa presunuli na ázijský kontinent, konkrétne do Číny okolo roku 200 n. l., našli by sme tu korene „štočkovej tlače“ na hodvábe. Išlo o techniku, ktorou sa zdobili textilie. Tlačený vzor mohol byť jednofarebný aj viacfarebný. Postupne sa technika rozšírila aj do okolitých zemí. Štočky používané pre farebné zošlachtenie látok je možné použiť aj na iné médium, a tým môže byť papier. Preto podľa môjho názoru je čínska štočková tlač „matkou“ tlačených papierov.

Tlačené papiere sa často uvádzajú pod názvom „katunové papiere“¹⁶ v nem. Kattunpapiere, alebo ako „kartúnové papiere“ v nem. Zitz-Papiere, menej často „Rizzi-papiere“ v nem. Rizzi-Papiere.¹⁷ Uvedené názvy „katunové papiere“ a „kartounové papiere“ sú spojené s textilným rastlinným materiálom. Anglické slovo „cotton“ je v preklade bavlna a od toho je odvodený pojem „katunový papier“. Kartún (čes. kartoun) je obchodné označenie jemnej bavlnenej tkaniny v plátnej väzbe, ktorá mohla byť biela, prípadne potlačená jednofarebným, alebo

12 GRÜNEBAUM, *Buntpapier...*, s. 48.

13 Herrnhut – čes. Ochránov, je mesto v Nemecku, v saskéj časti Horní Lužice. Založili ho prenasledovaní členovia Jednoty bratskej z Moravy v roku 1722.

14 GRÜNEBAUM, *Buntpapier...*, s. 48.

15 WEIGNER, L. O barevných a pestrých papírech. *Knihař: Obrázková a knihařská revue*. Praha: Knihtiskárna Fr. Rebec, 1909, IX(8), s. 115.

16 VOIT, P. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, s. 664. Bibliotheca Strahoviensis.

17 GRÜNEBAUM, *Buntpapier...*, s. 32.

viacfarebným vzorom vo fabrikách zvaných kartúinky.¹⁸ Preto tlačené papiere, tiež nazývané „kartúinové papiere“ majú názov odvodený od týchto manufaktúr a tovární. Väčšina malých dielní, v ktorých sa tieto papiere zhotovovali, boli pričlenené ku spomínaným kartúinkam. Tam pracovníci tlačili opotrebovanými matricami vzorované papiere.

Modrotlač je ďalšia technika zdobiaca textílie a zároveň ďalším možným zdrojom, ktorý mohol ovplyvniť výsledné vzory tlačéných papierov. Z hladiska spôsobu tvorby vzoru sú tieto textílie zhotovené metódou negatívnej tlače. To znamená, že na plátno sa pomocou drevených alebo kovových foriem (princiipiálne zhodné s formami používanými pri kartúinovej tlači) naniesie rezerva, hmota krycia miesta, ktoré nemajú byť zafarbené. Následne sa potlačená látka za studena zafarbí v indigovom kúpeli.¹⁹ Korene modrotlače môžeme znovu objaviť v Číne v druhom tisícročí p. n. l. Do oblasti Pruska, Sleska a Habsburskej monarchie sa modrotlač dostala až začiatkom 18. storočia (v Šaštíne prvá manufaktúra – 1736).²⁰ Pri výrobe tlačéných papierov sa technika modrotlače neuplatnila, ale formy na metódu pozitívnej tlače bolo možné využiť.

V 18. storočí sa začali objavovať tzv. bronz-fermežové papiere (nem. Bronzefirnispaiere)²¹ [7]. Na výrobu sa použil väčšinou natieraný papier, na ktorý sa otláčil motív dreveného štočku. Miesto farby sa pre tlač používala fermež, ktorá obsahovala zlato alebo striebro. Možnosťou bolo tiež fermežou vytlačený vzor zaprášiť kovovým práškom. Z názvu tohto druhu papiera by sme predpokladali, že použitým zdobným kovom bol bronz.²² Analýzy, ktoré boli prevedené na niekoľkých väzbách s tzv. bronz-fermežovým papierom ukázali, že kovový prášok sa skladal zo zliatiny medi - mosadze, obsahoval prvky ako je meď a zinok. Preto pojem „bronz-fermežový“ nie je úplne správny.

Razené papiere

Predchodcami razených papierov boli usňové tapety či tkané tapety. Ich najstarší výskyt sa uvádza na orientálnych väzbách. V 14.–16. storočí zdobili len vnútro kníh, na pokryv sa nepoužívali.²³ Okolo roku 1700 sa v juho-nemeckom meste Augsburg prvý krát objavil tzv. brokátový papier, nazývaný tiež „zlatý“ alebo „augsburský papier“, nem. Goldpapier, Augsburger Papier.²⁴ Prívlastok „brokátový“ si tento druh zošľachteného papiera vyslúžil svojim vzhľadom. Papier pripomína luxusnú ťažkú hodvábnu tkaninu bohato pretkávanú zlatými a striebornými niťami zvanú – brokát (zlatohlav, striebrohlav). Kvalita papierov sa rýchlo zvyšovala a v polovici 18. storočia dosiahla výtvarná hodnota svojho vrcholu.

Princíp výroby: Pre razený papier je typická reliéfnosť, vznikajúca razením kovovej matrice [8]. Na rozdiel, tlačéný papier má povrch hladký, ktorý je výsledkom pôsobenia menšieho tlaku na štočok – otláčením. Na výrobu razených papierov boli používané kovové matrice (medené alebo mosadzné) s vyrytým alebo vyleptaným motívom. Používal sa biely alebo farebný natieraný papier, ktorý sa natrel pájkou pripravenou z vaječného bielku. Následne sa

18 Kartúinky (čes. kartounky, nem. Kattundruckereien) boli manufaktúry či továrne, ktorých produkcia bola zameraná na potlač bavlnených látok. Na tlač jednotlivých vzorov sa používali ručne vyrezávané drevené štočky. Jemnejšie vzory sa vytvárali z plieskov a drôtov zapustených do štočku. Prvé kartúinky v českých zemiach vznikali v polovici 18. storočí. Potlačené látky boli omnoho lacnejšie oproti honosnejším napríklad brokátovým látkam.

19 BINDEROVÁ, K. *Modré z kypy: modrotisk a strážnická dĺna Jochových*. Boskovice: Albert, 2013, s. 9.

20 TAMTIEŽ, s. 13–15.

21 GRÜNEBAUM, *Buntpapier...*, s. 32.

22 Bronz – zliatina medi a cínu, prípadne obsahuje i malé množstvo iných kovov ako je napríklad hliník, mangán, olovo (okrem zinku, potom sa už jedná o mosadz).

23 WEIGNER, L. O barevných a pestrých papírech, s. 115.

24 GRÜNEBAUM, *Buntpapier...*, s. 36.

nahriata matrica aj s tenkou kovovou fóliou (v ojedinelých prípadoch bolo použité plátkové zlato, striebro) vtlačila do papiera. Aby sa dosiahlo veľkého a rovnomerného tlaku, používali sa valcové lisy využívané pri medirytine (hlbkotlači).²⁵ Plátok kovu sa uchytil len na miestach papiera kde bol tlak matrice najvyšší – miesta s neodrytým/neodleptaným povrchom.

Zvláštnosťou brokátového papiera bolo tzv. šablónovanie. Pomocou šablóny nem. Patrona,²⁶ sa arch nafarbil jedným, alebo viacerými tónmi farby. Tým vznikli škrvny, ktoré kolorovali razený motív. Kolorovanie bolo známe už koncom 16. storočia na medirytinách, náboženských textoch, drevorytoch, ktoré bolo prevádzané dodatočne po vytlačení grafického listu. Pri razených brokátových papieroch to bolo opačne, najprv sa papier pomocou šablón nafarbil a až následne bola do neho otláčaná matrica s plátkovým kovem.

Razené papiere s imitačným vzorom

Príchodom 19. storočia sa technika razby zmechanizovala. Zlátacie platne boli nahradené rytými raziacími valcami, ktoré papier zošľachtovali. Táto technika umožňovala zhotoviť dokonalé napodobeniny obľúbených vzorov ako v nekonečných pásoch, tak vo vysokom náklade.²⁷ Tzv. marokénový papier (nem. Maroquinpapier),²⁸ patril k prvým razeným imitačným papierom. Názov má odvodený od štruktúry, ktorú napodobňoval. Tým boli drahé a kvalitné usne dovážané z blízkeho východu.

Princíp výroby: Výroba tohto typu papiera bola charakteristická tým, že sa posledný farebný náter viac krát natreného papiera zmiešal s väčším množstvom lepidla, čím sa vytvorila necitlivá lesklá vrstva. Následne po vyschnutí bol do neho vyrazený vzor. Okrem „marokénového papiera“ boli razené aj iné vzory imitačných papierov, napodobňujúce nielen useň, ale aj drahé látky – chagrénový papier, safiánový papier, napodobeniny knihárskeho plátna, damašek, moiré hodvábu, atď [9].

ZÁVER

Téma zošľachtených papierov je veľmi rozsiahla. Mnoho skúseností a informácií vymizlo s vymretím remeselníkov, ktorý si svoje tajomstvá uchovávali pre seba. Možno preto je táto oblasť pre mňa ešte stále neukončená, a len čiastočne rozuzlená. Druhou otvorenou témou tejto oblasti je terminológia, ktorá nie je zjednotená.

25 TAMTIEŽ, s. 36.

26 GRÜNEBAUM, *Buntpapier...*, s. 37.

27 TAMTIEŽ, s. 49–50.

28 TAMTIEŽ, s. 50.

REFINED PAPER IN BOOKS FROM THE FUND OF THE BENEDICTINE MONASTIC LIBRARY IN BROUMOV

Summary: The paper deals with the issue of paper. It explains the term itself and describes the most commonly occurring types of processed papers found in historical book links. The paper draws on the diploma thesis of the Advanced Paper. Their development and use in a book on examples from the fund of the Benedictine Monastery Library in Broumov, which was created in 2017. The article contains photographs of historical book links and illustrations of individual types of papers, which come from the fund of the Benedictine Monastery Library in Broumov.

Key words: Refined papers, Soaked papers, Painted papers, Sprayed papers, Paste papers, Printed papers, Minted papers.

MgA. Lucia Ulbríková (*1992)

Vyštudovala Strednú priemyselnú školu Samuela Mikovíniho v Banskej Štiavnici, odbor Konzervátorské a reštaurátorské práce, papier, staré tlače a knižné väzby. Vysokoškolské vzdelanie bakalárskeho stupňa absolvovala na Univerzite Pardubice – Fakulta restaurování v Litomyšli v študijnom programe Restaurování a konzervace papíru, knižní vazby a dokumentů (2011–2015). Následne pokračovala v štúdiu na tejto fakulte v magisterskom študijnom programe Restaurování a konzervace uměleckých a umělecko-řemeslných děl na papírových, textilních a souvisejících podložkách (2015–2017). Od roku 2017 pracuje ako akademický pracovník na Fakulte restaurování v Litomyšli na pozícii asistentky v Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů.

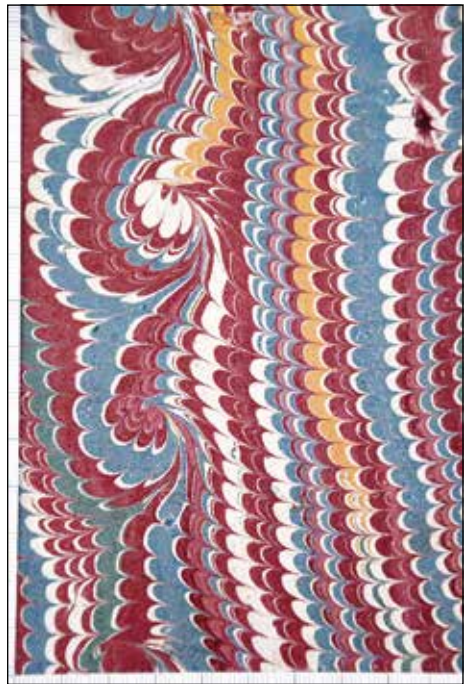
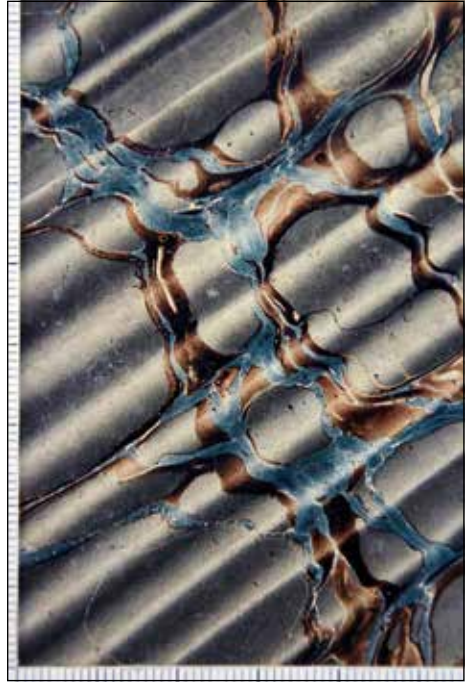
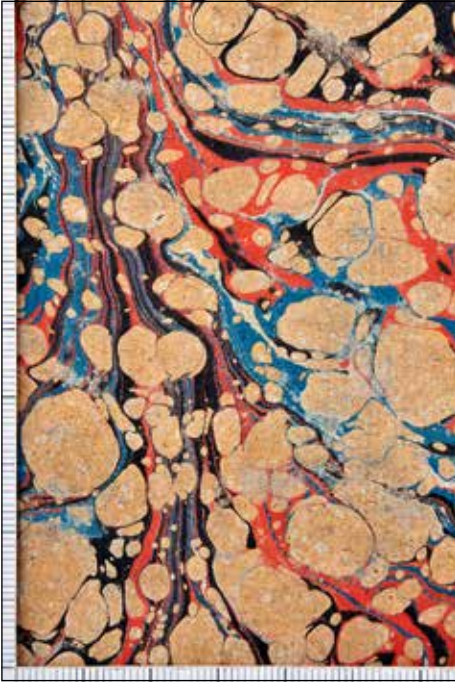
Obrazová příloha k článku L. Ulbríkové

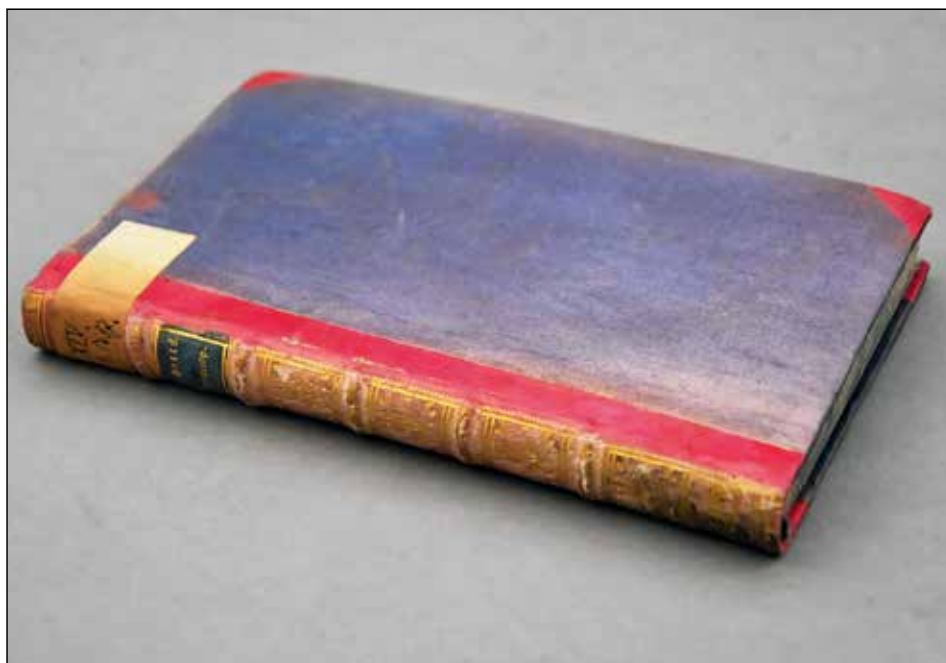
Obrázok č. 1: Benediktínska kláštorná knižnica v Broumoue.

Obrázok č. 2: Celo-papierová knižná väzba pokrytá mäčaným papierom z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumoue, sign. XIX C β 62.

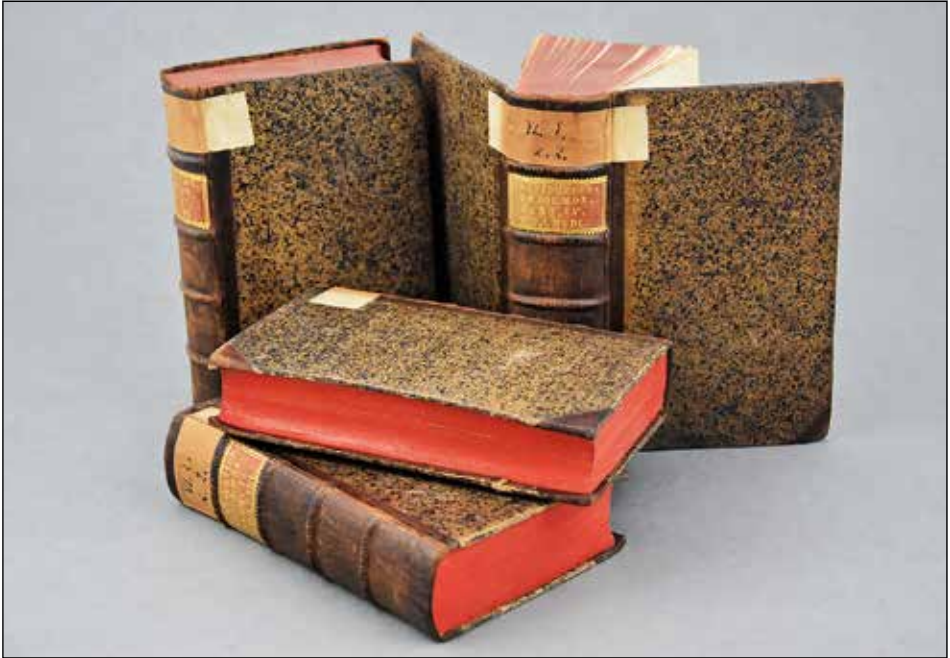
Obrázok č. 3–6: Ukážky rôznych vzorov máčaných papierov z kníh uložených v benediktínskej kláštornej knižnici v Broumове.

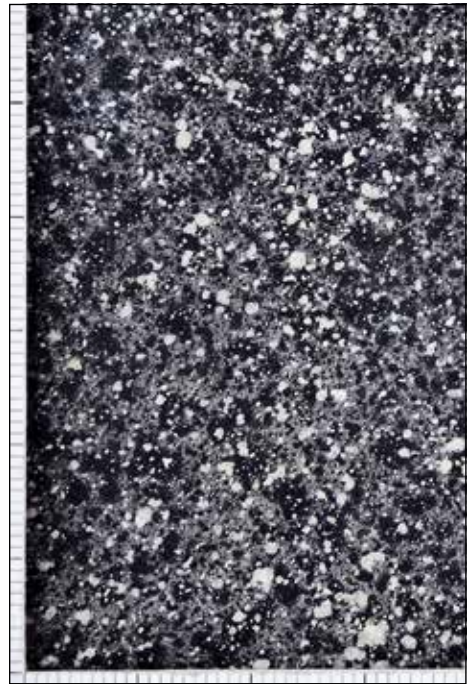
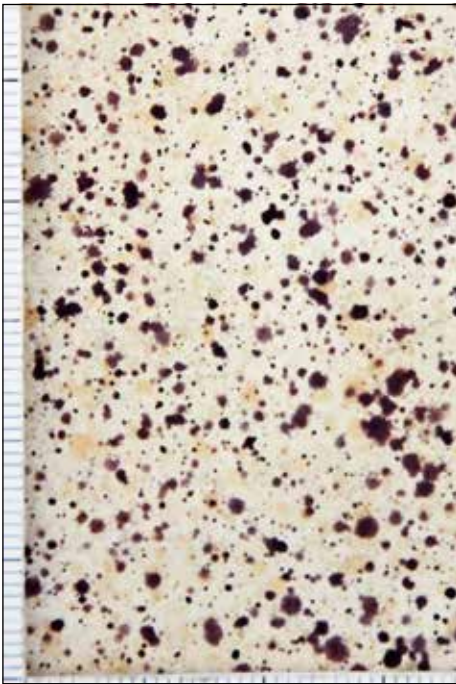
Obrázok č. 7: Polo-usňová knižná väzba pokrytá natieraným papierom z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumave, sign. XIV E β 57.

Obrázok č. 8, 9: Ukážky dvoch natieraných papierov z kníh z benediktínskej kláštornej knižnice v Broumave.

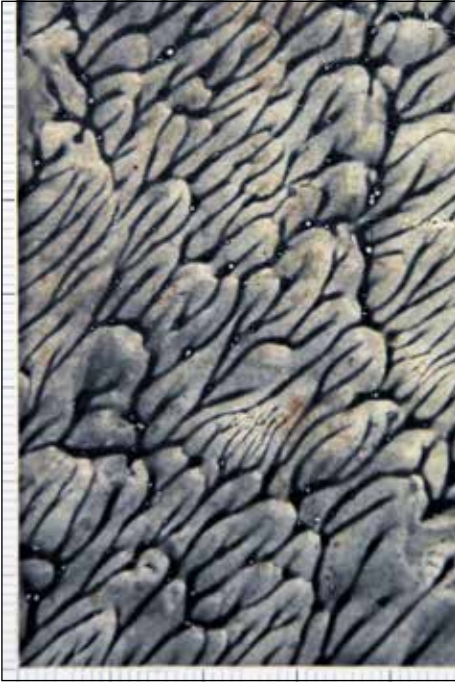
Obrázok č. 10: Ukážky skupiny knih zladených rovnakým striekavým papierom z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumove, sign. VI E a. 2.

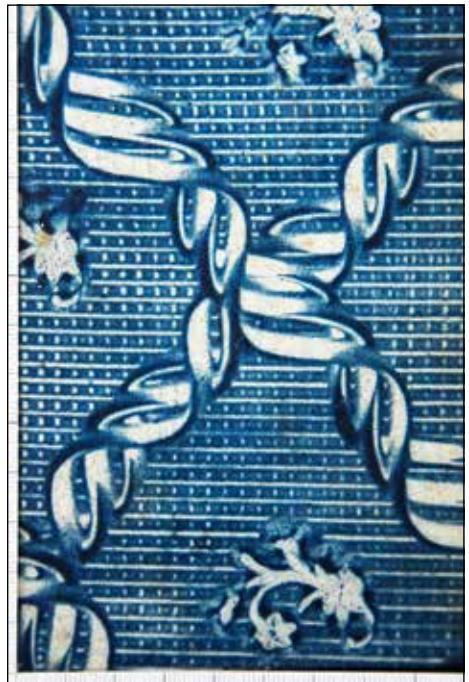
Obrázok č. 11, 12: Ukážky dvoch striekavých papierov z knih z benediktínskej kláštornej knižnici v Broumove.

Obrázok č. 13: Celo-papierová knižná väzba so škrobovým papierom z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumове, sign. XVIII D β 42.

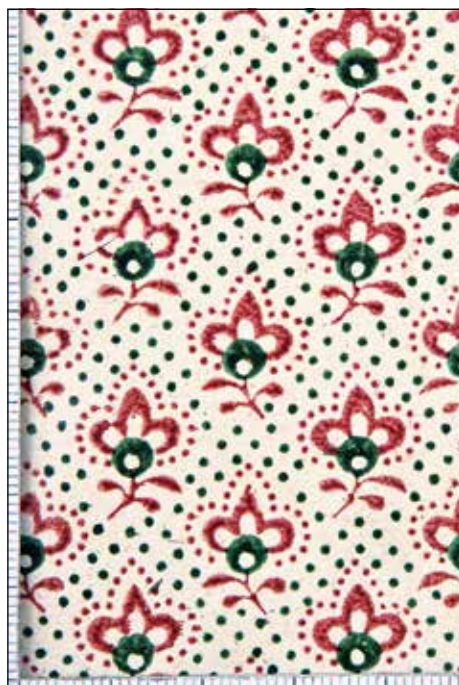

Obrázok č. 14–16: Ukážky troch škrobových papierov z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumove.

Obrázok č. 17: Ukážky predsádok kníh s použitím zhodných tlačených papierov nachádzajúcich sa v benediktínskej kláštornej knižnici v Broumове, sign. XIII E a. 4.

Obrázok č. 18–19: Ukážky troch tlačených papierov z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumове.

Obrázok č. 20: Ukážky troch tlačených papierov z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumove.

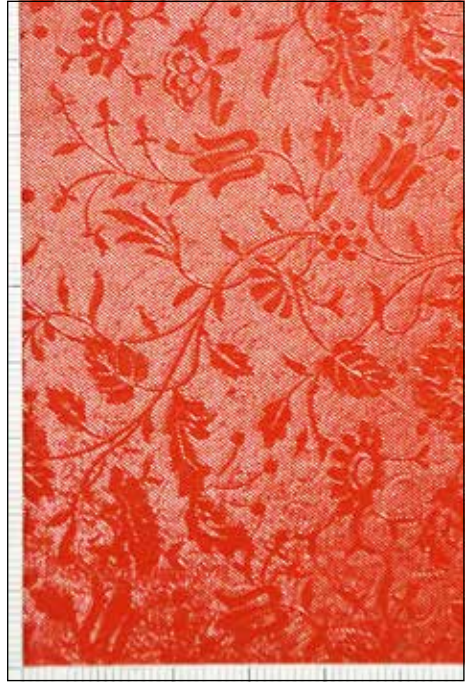
Obrázok č. 21: Ukážka tlačeného tzv. bronzfermežového papiera z benediktínskej kláštornej knižnice v Broumove.

Obrázok č. 22: Polo-pergamenová knižná väzba pokrytá razeným papierom z fondu benediktínskej kláštornej knižnice v Broumove, sign. I G β 30.

Obrázok č. 23, 24: Ukážka dvoch razených papierov z benediktínskej kláštornej knižnice v Broumove, tzv. brokátového papiera a papiera kolorovaného pomocou šablón.

Obrázok č. 25–27: Ukážky troch razených papierov s imitačným vzorom z kníh uložených v benediktínskej kláštornej knižnici v Broumове.

